

Situácii by mohlo pomôcť aj urýchlené prijatie viacerých legislatívnych opatrení, zameraných na:

- Podporovanie podnikov, ktoré investujú do svojho rozvoja, napr. odpísaním časti odvodných povinností.
- Zvýhodňovanie inštitúcií, kde sa viac ako 50 percent kapacity zaoberá výskumom a vývojom, znížením odvodných povinností zo mzdy, resp. zisku.
- Zriadenie centrálného fondu pre vedu a techniku a jeho účelové rozdeľovanie na základe smerovaných ve-

deckých a vedecko-technických projektov.

- Preradenie vybraných, t.č. štátnych podnikov do príspevkových organizácií.

Jedným z prvých krokov, ktoré sa podarilo urobiť, je zriadenie grantových komisií pre vedu a techniku, potrebných pre koordináciu vedy a techniky na Slovensku z hľadiska objednávky a smerovania účelovosti a objektívnejšieho rozdeľovania grantov. Domnievame sa, že to nebol posledný krok k podpore vedy a techniky.

Ladislav Komora

Vyhlasenie SKŽP ku Dňu Zeme

1. Najvyššou prioritou ekologickej politiky Slovenskej republiky je princíp zachovania podmienok a foriem života na Zemi. Túto ideu považujeme za základný predpoklad existencie človeka na Zemi, za predpoklad trvalého udržania produkčnej schopnosti planéty Zem v najširšom slova zmysle a tým aj zabezpečenia materiálnych potrieb človeka ako biologického tvora, ako aj záujmov rozvoja človeka ako sociálneho tvora - záujmov ľudskej spoločnosti.

Tieto princípy ekologickej politiky sú rozpracované na základoch geosystémovej teórie a metodiky. V zmysle tejto teórie prostredím života (životným prostredím) človeka a ostatných živých systémov je planéta Zem, konkrétne jej jednotlivé časti, krajinné systémy (geoeosystémy). Toto prostredie je jednotným, nedeliteľným, funkčne previazaným systémom priestoru, polohy, reliéfu (zemského povrchu) a všetkých ostatných hmotných zložiek geoeosystémov - prírodných zdrojov - a to hominového podkladu, pôdotvorného substrátu a pôdy, vody, ovzdušia, rastlinstva, živočíšstva, ako aj človekom vytvorených a pretvorených prvkov a javov. Z geo-

systémovej teórie, ako aj z praktických poznatkov vyplýva, že narušenie jednej zložky systému vedie k reťazovej reakcii a k zmenám - mnohokrát nepriaznivým - ostatných zložiek. Na obmedzenie týchto nepriaznivých procesov, ktoré nakoniec vedú k ohrozeniu podmienok a foriem života na Zemi, je zameraná ekologickej politika SR ako systémová činnosť, ktorá má trvalý charakter.

2. Hlavné ideologické východiská tejto politiky, ktoré zároveň považujeme za prehlásenie ku Dňu Zeme sú nasledovné:

Kvalitatívne novú etapu rozvoja geobiosféry Zeme znamená obdobie činnosti človeka ako jediného biologického, zároveň však aj sociálno-politicko-ekonomického druhu geobiosféry. Človek svojou činnosťou zameranou na zabezpečenie svojej existencie sa podstatne líši od všetkých ostatných živých druhov planéty, neuspokojuje sa len naplnením bezprostredných potrieb, ale má aj záujmy nad tento nevyhnutný rámec.

Záujmy hnali človeka do stále intenzívnejšej činnosti pretvárania prírody, do vytvárania väčšieho blahobytu a spokojnosti.

Popri zlepšovaní hmotných podmienok života sa však objavili aj negatívne dôsledky tejto činnosti, ktoré ohrozujú vlastné životné podmienky človeka, ale aj všetkých ostatných živých systémov.

Tak to bolo, keď sa človek neuspokojil s teplotou jaskyne, založil oheň a dymom zamoril prostredie. Tak to bolo, keď začal rozvíjať poľnohospodárske činnosti. A tak to bolo v celom rozvoji ľudstva až do súčasnosti, keď, žiaľ, na mnohých miestach planéty dovedol pretváranie svojho základného prirodzeného prostredia do takého stupňa, že ohrozil svoj vlastný život. Má to však znamenať, že človeku ako biologicko-sociálno-ekonomickému tvorovi oznámime, že doba záujmov sa skončila, si bioogický tvor ako všetky ostatné, úplne sa podriadiť, stačia ti potreby? Môžeme ľudstvu zobrať právo na „záujem“?

A v tomto momente sa prejavuje osobitosť človeka, ktorá nakoniec vyústila k myšlienke cieľavedomej ochrany a tvorby jeho životného prostredia. V modernom chápaní neupiera rozvoj záujmov človeka, ale usmerňuje ich tak, aby boli v maximálnej miere uspokojené záujmy na hmotný aj duševný blahobyt, na zdravý život v zdravom prostredí.

O životnom prostredí hovoríme teda predovšetkým z pozície ľudstva. V súčasnosti je však nad všetky pochybnosti, že vhodné životné prostredie pre človeka možno na planéte Zem vytvoriť a zachovať, len ak zabezpečíme podmienky života aj ostatných systémov a ďalej, že život živých systémov možno zachovať, len ak sa zachová fungovanie celého systému aj s neživými zložkami. To je geoeosystémový prístup k ochrane ŽP, ktorý v sebe zahŕňa biocentrizmus, ako aj antropocentrizmus ochrany ŽP.

Tým sme určili aj rámec a priority, podľa ktorých musí prebiehať zosúladňovanie záujmov človeka so zachovaním podmienok života na Zemi. Sú to priority, vyplývajúce z racionálne nezmeniteľných ekologických podmienok, ktoré sú dané miestom Zeme vo vesmíre, polohou určitého regiónu na Zeme, z nezmeniteľných a neobnoviteľných ekologických podmienok každého miesta krajiny.

Samozrejme rôzni jedinci môžu mať rôzne záujmy, od extrémneho návratu človeka do jaskýň až po extrémne vytvorenie globálneho umelého systému Zeme, od túžby po prirodzenom konci sveta až k túžbe po ovládnutí a umelom zničení Zeme. Veríme však, že podľa súčasných ekologických poznatkov je možné zabezpečiť aj reálne záujmy väčšiny ľudí tak, aby sme Zem nedohnali do žiadnej katastrofy. Veríme, že súčasná etapa rozvoja sociálno-ekonomických záujmov je determinovaná v každej sfére života spoločnosti práve snahou o rozvoj takéhoto myslenia, takého využívania krajiny, takých technológií, ktoré budú stále v menšom protiklade so záujmami zachovania života na Zemi.

To sú ideologické východiská reálnej ekologickej politiky. Táto ideológia sa v súčasnosti rozvíja v celosvetovom meradle a označuje sa ako trvale udržateľný rozvoj (sustainable development). Tomuto celosvetovému prúdu sa prispôsobuje aj politika Slovenskej republiky, ktorej vedúcim motívom je chápanie krajiny ako jediného celku, kde sa odohráva všetka činnosť spoločnosti.

Túto politiku môžeme vyjadriť v jedinej sentencii slovami: zosúladiť uspokojenie potrieb a záujmov človeka o hmotný blahobyt, zdravý život, krásnu a pokojnú domovinu komplexným, nadrezortným a nadregionálnym usmerňovaním politického a hospodárskeho riadenia štátu s cieľom zabezpečiť spoločensky uznanú kvalitu života všetkých obyvateľov.

3. Zachovanie podmienok a foriem života na Zemi nie je samoučelným biocentrizmom, ale má ďalekosiahly význam pre rozvoj spoločnosti. Hlavnými praktickými dopadmi takéhoto prístupu k „hospodáreniu“ s krajinou sú:

- trvalé zachovanie produkčnej schopnosti krajiny je základom pre dlhodobé uspokojovanie materiálnych aj duševných potrieb spoločnosti,
- zachovanie dostatočnej odolnosti, prispôbovacej a kompenzačnej spôsobilosti krajiny voči zásahom do nej zabezpečuje dlhodobé podmienky hospodárskej činnosti človeka,
- fungovanie autoregulačných mechanizmov v ekosystémoch znižuje potrebu

dodatkového (fosilnej) energie na udržanie ekosystémov v človekom želanom stave (najmä na udržanie agroekosystémov)

- zachovanie biodiverzity je predpokladom na cieľavedomé alebo aj náhodné praktické využívanie genofondu, čo má pre človeka trvalý a vopred dostatočne neohodnotiteľný hospodársky význam,
- zachovanie ekologickej stability, biodiverzity, genofondu má jednoznačne nenahraditeľný vedecký význam pre spoznávanie prirodzených mechanizmov fungovania najrôznejších ekosystémov, čo je nevyhnutnou podmienkou zabezpečenia a využitia nových zdrojov pre rozvoj spoločnosti v budúcnosti,
- okrem uvedených strategických funkcií ekologicke stabilizujúce krajinné prvky plnia množstvo ďalších ekologických a ekonomických funkcií v krajine, napr. funkcie pôdoochranné a pôdotvorné, vodoochranné, mikroklimatické, hygienicko-zdravotné, estetické a iné. Všetky tieto funkcie majú konkrétny, bezprostredný význam pre udržanie trvalej produkčnej schopnosti krajiny, ochrany prírodných zdrojov a zlepšenie životného prostredia človeka.

4. Hlavné oblasti zachovania podmienok života na Zemi - zároveň hlavné oblasti ochrany životného prostredia v ekologickej politike SR sú:

a) Zachovanie celkovej ekologickej stability krajiny, ako najvšeobecnejšej komplexnej podmienky zachovania genofondu, biologickej rôznorodosti, stálosti, rovnováhy, pružnosti a prirodzeného fungovania ekosystémov, tým aj podmienok prirodzenej produkčnej schopnosti krajiny pre hospodárske využitie - to je komplexná celoplošná ochrana ŽP.

Ekologická stabilita krajiny je daná podielom plôch v rôznom stave prirodzenosti, ich priestorovým usporiadaním, spôsobom využitia a stupňom ochrany. Zachovanie ekologickej stability sa preto deje predovšetkým ekologickou optimalizáciou priestorovej štruktúry krajiny - vhodným rozmiestnením objektov a činností človeka v území.

b) Ochrana a racionálne využitie prírodných zdrojov, najmä vzduchu, vody, pôdy, biotických a nerastných zdrojov. Stav

prírodných zdrojov určuje ich množstvo (nedostatok), zdravotný stav (vitalita), produkčná schopnosť, prítomnosť cudzorodých látok.

Ich ochrana a racionálne využitie sa deje jednak optimálnym usporiadaním objektov a činností v území, jednak optimalizáciou technologických procesov výrobných odvetví. Označujeme to aj ako ochrana zložiek ŽP.

c) Ochrana bezprostredného životného prostredia človeka (v úzkom slova zmysle, t.j. prostredia, kde sa človek zdržuje) - udržanie kvality vzduchu, pitnej vody, potravinového reťazca, zníženie vplyvu dopadov nepriaznivých faktorov ako sú hluk, žiarenie, vibrácie, odpady, zlepšenie estetiky prostredia (architektúra, zeleň) a pod. Tieto môžeme nazvať faktormi ŽP. Ich stav určuje priamo hodnota nepriaznivého faktora (objem, štruktúra, koncentrácia, úroveň atď.).

Ochrana ŽP pred nepriaznivými faktormi spočíva predovšetkým v optimalizácii technologických procesov výrobných odvetví, dopravy, služieb, stavebníctva, architektúry a pod.

Samozrejme, všetky tri súčasti ochrany ŽP sa navzájom ovplyvňujú, ochrana jedného aspektu pôsobí aj na ochranu ostatných. Zdôrazňujeme tým komplexnosť ochrany ŽP.

Preto aj celkový stav ŽP sa musí posudzovať ako funkčný súhrn stavu všetkých zložiek ŽP v konkrétnom regióne.

5. Stav životného prostredia je výslednicou synergického spolupôsobenia všetkých sfér bytia a činnosti spoločnosti:

- úroveň všeobecného ekologickeho vedomia spoločnosti i jej jednotlivých vrstiev (veda, výskum, vzdelanie, osveta);
- obsah a účinnosť ekonomických a legislatívnych nástrojov riadenia spoločnosti z hľadiska ochrany ŽP;
- spôsob priestorovej organizácie krajiny a spôsob využitia každej plochy vo vzájomnej priestorovej nadväznosti vzhľadom na ekologicky optimálnu organizáciu;
- úroveň „technologických procesov“ (v najširšom slova zmysle) výrobných aj nevýrobných odvetví vzhľadom na ich dopad na životné prostredie.

Na zabezpečenie priaznivého stavu takto chápaného životného prostredia je zameraná ekologická politika.

Ekologickú politiku považujeme za usmerňovanie správania sa spoločnosti (v najširšom slova zmysle) v súlade s ekologickými ideami a zákonitostami. Keďže na zachovanie podmienok života na Zemi vplyva každé odvetvie, ekologická politika musí byť súčasťou politiky rozvoja každého odvetvia. Je to prierezová - nadrezortná politika vedená hlavnou ekologickou ideou zachovania podmienok života na Zemi.

Ochrana ŽP sa uskutočňuje prierezovým súborom systémových nástrojov, ktorými regulujeme činnosť odvetví, aby sa minimalizovali ich nepriaznivé vplyvy na ekologickú stabilitu, prírodné zdroje a bezprostredné životné prostredie človeka. Skutočný výkon, ktorý privedie fyzickú zmenu stavu ŽP však musia urobiť príslušné odvetvia.

Ochrana a tvorba životného prostredia sa uskutočňuje len vplyvaním na hospodárske činnosti, aby nespôsobovali problémy životného prostredia. Ekologická politika znamená teda vytvorenie platformy na trvalé presadzovanie ekologických ideí do praxe všetkých ostatných odvetví. Tento proces označujeme ako „ekologizácia“ spoločenského rozvoja, t.j. vnášanie ekologických princípov ochrany a tvorby životného prostredia do všetkých oblastí spoločenského rozvoja.

Preto ak má mať ekologická politika úspech, musí byť prijatá celou spoločnosťou, všetkými rezortami. V opačnom prípade nemôžeme počítať s úspechom. Ekologická politika musí byť funkčnou súčasťou štátnej politiky ako celku, tak aj jej súčasťou.

„Ekologizácia spoločenského rozvoja“ je preto súbor systémových nástrojov na ochranu ŽP v štyroch základných smeroch:

- ekologizácia spoločenského vedomia;
- ekologizácia legislatívnych a ekonomických nástrojov;
- ekologizácia organizácie a využívania územia;
- ekologizácia technologických procesov.

Zásady ekologickej politiky sú rozpracované podľa tohto princípu v Programe starostlivosti o životné prostredie SR.

6. Osobitne treba zdôrazniť niektoré veľmi významné systémové nástroje, z hľadiska komplexnej ochrany a tvorby ŽP v geosystémoch, ktoré iniciuje SKŽP. Je to najmä vypracovaný zákon o zachovaní rozmanitosti podmienok a rozmanitosti foriem života (zachovanie geokodiverzity a biodiverzity) - novokoncipovaný zákon o ochrane prírody, založený na celoplošnej ochrane prírody, na vytvorení územného systému ekologickej stability. Tento zákon vlastne predbieha pripravovanú celosvetovú konvenciu o biodiverzite, ktorá sa má podpísať na konferencii OSN pre životné prostredie a rozvoj (UNCED'92) v Rio de Janeiro v júni t.r. K tejto príležitosti sme pripravili celú sériu návrhov do tzv. Agendy 21 (agenda 21. storočia), ktoré sa nesú v duchu komplexnej ochrany prírodných zdrojov. Pre pripravovanú Chartu Zeme sme takisto pripravili návrhy, ktorých mottom je trvale udržateľný rozvoj územia - tzv. regionally sustainable development - vyžaduje novodobý plánovací nástroj - ekologicky optimálnu organizáciu a využitie územia (novokoncipované integrované regionálne-územné plánovanie).

Všetky tieto aktivity SKŽP považujeme za príspevok k oslavám Dňa Zeme.

7. Orgány ochrany ŽP v SR - praktická ekologická politika SKŽP

Ekologizácia spoločenského rozvoja je zabezpečená štátnou správou ŽP, nezávislou od ostatných štátnych správ.

Ústredným prierezovým orgánom riadenia ochrany ŽP v SR je Slovenská komisia pre životné prostredia (SKŽP). Je orgánom štátnej správy pre:

- ochranu prírody;
- územné plánovanie a stavebný poriadok;
- ochranu ovzdušia;
- ochranu kvality a množstva vôd a ich racionálneho využitia;
- nakladanie s odpadmi.

Konkrétnu štátnu správu ŽP vykonáva 121 Obvodných úradov ŽP (ako druhostupňové úrady). Sú rozmiestnené v súlade s administratívnym členením SR, avšak nezávislé od všeobecnej štátnej správy a sú priamo riadené SKŽP.

Hlavný štátny dozor vo veciach ŽP vykonáva Slovenská inšpekcia ŽP.

Ako základná informačná báza pre riadenie a štátnu správu ŽP sa buduje Integrovaný informačný systém ŽP vrátane systému monitoringu ŽP.

Špeciálnym nástrojom SKŽP na zlepšovanie stavu ŽP je Štátny fond ŽP SR.

Odborné zázemie pre štátnu správu ŽP v pôsobnosti SKŽP tvoria:

- Slovenský hydrometeorologický ústav - okrem tradičných služieb sa tu rozvíjajú nové strediská, ako Centrum environmentálnych informácií, Technicko-informačné centrum nebezpečných odpadov, Stredisko pre diaľkový prieskum Zeme;
- Slovenský útvár územného rozvoja a architektúry a Okresné útvary územného rozvoja a architektúry;
- Slovenský ústav ochrany prírody, Oblastné strediská ochrany prírody, vrátane správ chránených krajinných oblastí, Mestské strediská ochrany prírody v Bratislave, Správy národných parkov;
- Krajinnoekologické centrum SKŽP v Banskej Štiavnici.

SKŽP vznikla zákonom č. 96/1990 Zb. v apríli 1990, okresné a obvodné úrady štátnej správy začali pracovať od 1. 1. 1991. Preto sa v práci objavujú aj rôzne nedostatky a problémy, ale celkový systém starostlivosti o ŽP a zásady ekologickej politiky SR sú aj v porovnaní s vyspelými štátmi na vysokej úrovni.

ZLOMENÁ PRUŽINA.
NEUSTÁJE OPAKUJEM, ĽE PRÍRODE POMÔŽE
IBA VEDA A TECHNICKA.

